DREPTUL LA MEMORIE ŞI IDENTITATEA ROMÂNEASCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Veronica CHEPTENE,

masterandă, anul II, Facultate de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 94:323.15(=135.1)(478) E-mail: veronicapozneacova@gmail.com

În contextul globalizării și al integrării europene, memoria colectivă joacă un rol esențial în definirea identității naționale. Discuțiile despre statutul limbii române, despre evenimentele tragice din perioada sovietică (deportări, represiuni politice), cât și despre simbolurile memoriei colective rămân a fi subiecte sensibile. Dreptul la memorie reprezintă o componentă esențială a unei societăți democratice și pluraliste, iar în cazul Republicii Moldova, acest drept are o relevanță aparte, având în vedere trecutul său complex, marcat de ocupații, regimuri autoritare, inginerii identitare și tranziții politice. A recunoaște și a exercita dreptul la memorie înseamnă a permite fiecărui individ și fiecărei comunități să-și cunoască trecutul, să-l analizeze critic și să-l transmită în mod liber generațiilor viitoare. În Republica Moldova, dreptul la memorie este fundamental pentru depășirea moștenirii traumatice ale secolului XX – de la ocupația sovietică din 1940 și deportările în masă, până la politicile de rusificare și la impunerea unei identități colective artificiale. Negarea sau manipularea acestor episoade nu doar că afectează memoria victimelor, dar împiedică și formarea unei conștiințe civice bazate pe adevăr, responsabilitate și reconciliere. Astăzi, într-un context în care Republica Moldova aspiră la integrarea europeană și la consolidarea statului de drept, respectarea dreptului la memorie devine un pilon al maturizării democratice.

Scopul acestei lucrări este de a examina dreptul la memorie istorică în Republica Moldova, evidențiind modul în care memoria colectivă este reflectată în istoriografie, în legislație și în spațiul public prin practici comemorative. Pentru atingerea acestui scop, am formulat următoarele **obiective**: 1) analizarea conceptelor fundamentale legate de memorie istorică; 2) evaluarea a istoriografiei contemporane în domeniul memoriei colective și identității românești în Republica Moldova; 3) studierea cadrului normativ internațional și național privind dreptul la memorie istorică; 4) analiza și determinarea impactului practicilor comemorative asupra conștiinței istorice și reafirmării identității naționale a populației.

În urma analizei istoriografiei s-a conchis că în istoriografia autohtonă nu sunt realizate studii ample privind teoria memoriei colective, iar principalele direcții de cercetare se concentrează pe documentarea memoriilor participanților la evenimente, precum acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova în perioada 2 martie – 13 august 1992, acțiunile de luptă din Afganistan în perioada aprilie 1979 – 15 februarie 1989, deportări și analiza identității

naţionale prin studierea proceselor istorice, care au influenţat principalele elemente ale identităţii, ca limba, tradiţii, obiceiuri şi cultura, analiza impactului politicii URSS asupra formării curentului moldovenist în RSSM, analiza perioadei României Mari, ca una definitorie pentru identitate naţională, etc. Totodată, în istoriografia contemporană autohtonă conceptul memorie colective nu este analizat din perspectiva teoretică, iar în cazul menţionării acestui concept în studiile de specialitate este făcută trimitere la doctrinele occidentale, fără a fi elaborat un studiu amplu în acest domeniu.

În cadrul cercetării, au fost analizate o serie de documente internaţionale relevante elaborate de Organizaţia Naţiunilor Unite şi de Consiliul Europei, care abordează tematica justiţiei de tranziţie, a drepturilor culturale şi a proceselor de comemorare a trecutului în contexte post-conflictuale şi post-dictatoriale, cât şi legislaţia naţională. Studiul lor ne-a determinat să concluzionăm că dreptul la memoria istorică reprezintă un drept important în cadrul drepturilor fundamentale ale omului, care trebuie să fie reglementat prin prevederile constituţionale şi implementat în cadrul politicilor publice.

Investigaţiile noaste au fost realizate în baza unor metode de cercetare specifice ştiinţei istorice, interdisciplinare şi generale, combinând studiul istoric cu o abordare juridică pentru a evidenţia modalitatea de protejare a memoriei istorice în legislaţia Republicii Moldova. Am recurs la metode calitative şi cantitative prin analize surselor doctrinare, legislative, a documentelor istorice în examinarea subiectului propus. Am examinat literatura de specialitate pentru a elucida diferite abordări privind dreptul la memorie şi memorie colectivă. În acelaşi timp, am realizat o analiză a legislaţiei relevante, pentru a determina modalitate de protecţie a dreptului la memorie în legislaţia naţională. Un aspect central al cercetării îl constituie analiza memoriei colective prin intermediul studiilor de caz, care au inclus: analiza practicilor comemorative şi a semnificaţiei monumentului în memoria victimelor deportărilor regimului comunist, examinarea practicilor comemorative a acţiunilor de luptă pentru apărarea integrităţii teritoriale şi independenţei Republicii Moldova în perioada 2 martie – 13 august 1992, determinarea percepţiei semnificaţiei monumentelor istorice pentru locuitorii Republicii Moldova pe baza sondajului de opinie.

Concluzii. Definirea conceptelor precum *trecutul*, *memorie*, *memorie istorică*, *memorie individuală*, *memorie autobiografică*, *memorie colectivă*, *dreptul la memorie istorică*, cât şi *dreptul de a fi uitat* ne permite să aducem clarificări terminologice şi de a evita utilizarea eronată şi manipulatorii a conceptelor similare. Cercetarea noastră a presupus analiza dreptului la memoria istorică ca un drept în formare, derivat din alte drepturi, precum dreptul la educaţie, libertate de exprimare, dreptul la protecţia patrimoniului cultural, dreptul de a-şi cunoaşte propriile origini.

În cercetarea respectivă, am formulat noţiunea dreptului la memorie istorică, care reprezintă dreptul unei persoane, în calitate de membru al unei anumite societăţi, de a păstra, interpreta şi prezenta din nou cunoştinţe, opinii, evaluări, credinţe şi percepţii despre evenimente istorice, fenomene şi procese din trecut, care sunt valo-

roase pentru conservarea, dezvoltarea progresivă și funcționarea eficientă a societății moderne.

În teza noastră am analizat câteva studii de caz pentru a determina rolul practicilor comemorative și a monumentelor istorice în reafirmarea identității naționale. Monumentele și practicile comemorative asociate acestora (exemplificate prin „Trenul Durerii” [1] și comemorările Războiului din Transnistria [2]) nu sunt doar simple amintiri, ci funcționează ca factori activi în exteriorizarea și afirmarea identității românești. Identitatea românească a locuitorilor Republicii Moldova se exprimă prin practici de memorie colectivă dedicate unor evenimente istorice, care au influențat destinul comunității românești din Basarabia: deportările staliniste și Războiul din Transnistria. Aceste evenimente sunt integrate într-o narațiune identitară românească, prin care cetățenii își afirmă apartenența la spațiul cultural și istoric românesc.

Pentru a identifica modul, în care este exercitat dreptul la memorie de către cetățenii Republicii Moldova am elaborat și aplicat un chestionar *Percepția semnificației monumentelor istorice în Republica Moldova*, care a fost publicat pe rețele de socializare, intervievarea oamenilor a avut loc în perioada 7 februarie 2025 – 4 martie 2025 pe un eșantion de 67 de persoane. Datele din sondajul de opinie reflectă un grad ridicat de atașament afectiv față de monumentele istorice asociate memoriei românești (deportări, ocupație sovietică, figuri emblematice românești), chiar dacă cunoașterea istorică exactă este deseori superficială. Respondenții, în special tinerii, se simt reprezentați identitar de aceste monumente, ceea ce indică potențialul lor formativ și integrator.

În rezultatul cercetării surselor publicate și inedite, a rezultatelor obținute din analiza sociologică a datelor din chestionar am ajuns la următoarele **concluzii**: 1. Dreptul la memorie istorică reprezintă un drept important, care la moment nu este reglementat în cadrul legislației naționale; 2. Monumentele reprezintă locuri de memorie, care joacă în rol important în comemorarea evenimentelor istorice cruciale pentru memoria colectivă; 3. Evenimente comemorative organizate în memoria eroilor căzuți în Războiului din Transnistria și a victimelor deportărilor reprezintă evenimente importante pentru reafirmarea apartenenței la cultura română; 4. Monumentele sunt apreciate de respondenți la sondaj de opinie ca reprezentative, însă majoritatea tinerilor nu cunosc istoricul acestora.

Recomandări.

1. Reglementarea dreptului la memorie istorică în legislația națională.
2. Studierea teoretică aprofundată a conceptului de memorie istorică în istoriografia autohtonă.
3. Realizarea de studii privind reflectarea evenimentelor din istoria contemporană în memoria colectivă.
4. Elaborarea unei politici naționale în domeniul memoriei istorice.

Referințe:

1. PETRENCU, Anatol. Monumente noi, înălţate în Republica Moldova - parte a patrimoniului cultural-istoric. In: *Cercetarea şi valorificare patrimoniului naţional şi universal în*

învăţământul preuniversitar : Patrimoniul cultural naţional şi universal în sistemul educaţional, 22-23 aprilie 2016, Chişinău. Chişinău, Republica Moldova: SRL „Garomont Studio", 2016, pp. 7-12. ISBN 978-9975-46-291-4.
2. Hotărârea de Guvern cu privire la organizarea şi desfăşurarea manifestărilor consacrate Zilei Memoriei și Recunoștinței Online: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-109-mai-2025_0.pdf

Recomandat
***Liliana ROTARU**, dr., conf. univ.*